

Ks. Franciszek DRĄCZKOWSKI
(Lublin, KUL)

POWSZECHNOŚĆ FUNKCJI KERYKSA W KOŚCIELE STAROŻYTNYM. STANOWISKO KLEMENSA ALEKSANDRYJSKIEGO

1. Wartość semantyczna terminów: κήρυγμα, κήρυξις, κηρούσσω w pismach Klemensa Aleksandryjskiego. Wyżej wymienione dwa rzeczowniki oraz czasownik, w swym pierwotnym znaczeniu, wiązały się głównie z przekazem ustnym, w którym niezastąpioną rolę odgrywał głos ludzki. Daje się to szczególnie zauważyć w starożytnych przekazach klasycznych. Termin τὸ κήρυγμα przyjmował następujące znaczenia: obwieszczenie, ogłoszenie, proklamacja, ogłaszanie przez herolda, kazanie¹. Rzeczownik ὁ κήρυξις – oznaczał: herolda, publicznego posłańca, licytatora, obwoływacza, zwiastuna, głosiciela². Czasownik κηρῶσσω przyjmował głównie następujące znaczenia: być heroldem, spełniać urząd herolda, być licytátorem, ogłaszać, podawać do wiadomości, głosić kazanie, nauczać publicznie³.

W pismach Klemensa, jak i w ogóle w piśmiennictwie wczesnochrześcijańskim⁴, zakres znaczeniowy poszczególnych terminów uległ daleko idącemu poszerzeniu, co daje się szczególnie zauważyć na przykładzie terminu τὸ κήρυγμα. Rzeczownik ten występuje w siedmiu różnych znaczeniach, które można uplasować w dwóch podstawowych grupach:

I. Termin τὸ κήρυγμα oznacza czynność dokonywaną w czasie:

a) ogłoszenie, wyrok, proklamacja: „Oto wyrok sprawiedliwości (τοῦτο τῆς δικαιοσύνης τὸ κήρυγμα)»⁵;

b) głoszenie kazania, głoszenie Ewangelii: „Wobec tego, że sprawy tak się mają, prorocy uzyskują doskonałość w prorocत्वach, sprawiedliwi w sprawied-

¹ Por. *Słownik grecko-polski*, red. Z. Abramowiczówna, II, Warszawa 1960, 659 (dalej cyt.: Abramowiczówna); G.W.H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1961, 751-752 (dalej cyt.: Lampe).

² Por. Abramowiczówna s. 659; Lampe s. 752

³ Por. Abramowiczówna s. 659; Lampe s. 752.

⁴ Por. F. Drączkowski, *Kerygmat pisemny w teorii i praktyce Klemensa Aleksandryjskiego*, RTK 26 (1979) z. 6, 24-26.

⁵ *Protrepticus* 116, 1, tłum. J. Sołowianiuk, PSP 44, 197, tłum. franc. C. Mondésert, SCh 2, 184: „Telle est la proclamation de la justice”.

liwości, męczennicy w wyznaniu wiary, inni w głoszeniu (ἐν κηρύγματι)⁶. Dotyczy to czynności głoszenia Dobrej Nowiny realizowanej przez Jezusa Chrystusa, Jego apostołów i ich następców;

c) aplauz, oklaski, brawa, radosne okrzyki. W tym znaczeniu termin τὸ κήρυγμα Klemens Aleksandryjski stosuje, gdy porównując za św. Pawłem życie ziemskie do zawodów sportowych pisze, że doskonały chrześcijanin winien tak postępować, by „uznany jawnie za godnego niebieskiej ojczyzny, wszedł do niej uwieczniony pośród triumfalnych okrzyków anielskich (μετὰ στεφάνων καὶ κηρυγμάτων ἀγγελικῶν)⁷”.

II. Termin τὸ κήρυγμα oznacza treść, zawartość, substancję, obiekt, przedmiot, w pierwszym rzędzie:

a) materię, treść wszelkiego przepowiadania, doktrynę. Klemens Aleksandryjski przypomina, że w tym znaczeniu słowem τὸ κήρυγμα posługuje się Platon⁸.

b) treść apostołskiego przekazu, Ewangelię, zawartą w nauczaniu Jezusa Chrystusa i Kościoła. To znaczenie najbardziej rozpowszechnione jest w pismach patrystycznych, zarówno w dziełach Klemensa Aleksandryjskiego⁹, jak również innych autorów¹⁰.

c) apostołską tradycję wiary. Znaczenie to występuje nie tylko u Klemensa¹¹, lecz również u innych starożytnych pisarzy chrześcijańskich¹².

d) Słowo τὸ κήρυγμα występuje u Klemensa Aleksandryjskiego jako tytuł dzieła Πέτρον Κήρυγμα¹³.

⁶ *Stromata* IV 133, 1, GCS 52, 307, tłum. J. Niemirska-Pliszczyńska: *Kobierce zapisków filozoficznych dotyczących prawdziwej wiedzy*, I, Warszawa 1994, 371 (ὡν οὕτως ἐχόντων οἱ μὲν προφήται ἐν προφητείᾳ τέλει, οἱ δίκαιοι δὲ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ οἱ μάρτυρες ἐν ὁμολογίᾳ, ἄλλοι δὲ ἐν κηρύγματι); por. W. Völker, *Der wahre Gnostiker*, Berlin 1952, 450.

⁷ *Quis dives salvetur* 3, 6, GCS 17², 162, tłum. J. Czuj: *Który człowiek bogaty może być zbawiony?*, Kraków – Zabki 1995, 46 (μετ' ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότης τῶ ἀθλοθέτη παραστῆ νικηφόρος, ὁμολογημένος τῆς ἄνω πατρίδος ἄξιος, εἰς ἣν μετὰ στεφάνων καὶ κηρυγμάτων ἀγγελικῶν ἐπανερχεται); por. A. Brontesi, *La soteria in Clemente Alessandrino*, Roma 1972, 358; Völker, dz. cyt., s. 161, 163, 464, 498.

⁸ Por. *Stromata* IV 18, 1: τῆ διανοίᾳ πρὸς τὴν εὐφυίαν δι' ἐν τῶ τρίτῳ τῆς Πολιτείας ὁ Πλάτων εἶπεν, ὃν μάλιστα ἐπιβόωνται μάρτυρα τὴν γένεσιν κακίζοντες, ἐπιμελεῖσθαι σώματος δεῖν ψυχῆς ἔνεκα ἀρμονίας, δι' οὐ βιοῦν τε ἔστι καὶ ὀρθῶς βιοῦν καταγγέλλοντα τῆς ἀληθείας τὸ κήρυγμαδιὰ γὰρ τοῦ ζῆν καὶ τῆς ὑγείας ὀδεύοντες ἐκμανθάνομεν τὴν γνώσιν; zob. Plato, *Respublica* III 410C.

⁹ Por. *Stromata* VI 44, 1; 48, 3; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 28, 41-42, 532; Völker, dz. cyt., s. 145.

¹⁰ Por. Hermas, *Pastor*, similitudo VIII 3, 2; Gregorius Nyssenus, *Oratio catechetica* 13, PG 45, 45B; Hippolytus Romanus, *Refutatio omnium haeresium sive philosophumena* 5, 8, PG 16, 3143A; Origenes, *Commentarii in Joannem* 5, 8, PG 14, 196B; Epiphanius, *Panarion* 73, 6, PG 42, 413A.

¹¹ Por. *Stromata* II 38, 1; *Protrepticus* 99, 4; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 4, 21, 23-24, 26, 52, 467, 522.

¹² Por. Irenaeus, *Adversus haereses* I 10, 2, PG 7, 552 A; Origenes, *De principiis* III 1, 1, PG 11, 249A; Eusebius, *HE* III 32, 7, PG 20, 284C; Gregorius Nyssenus, *Contra Eunomium* X, PG 45, 832D.

¹³ Por. *Stromata* II 68, 2; VI 39, 1; 42, 3; 48, 1; 128, 1.

Powyższe zestawienie znaczeń terminu τὸ κήρυγμα skłania do bardzo ważnej konkluzji, tej mianowicie, że kerygmat oznacza nie tylko czynność przepowiadania, ale przede wszystkim treść przekazu, który może dokonywać się w formie ustnej bądź pisemnej. Z tej też racji należy mówić nie tyle o głoszeniu Słowa Bożego, ile o jego propagowaniu. Nośnikiem treści Dobrej Nowiny jest słowo, które może być powiedziane lub zapisane.

Z tej też racji Klemens z naciskiem akcentuje równorzędną wartość obu kerygmatów: pisemnego i ustnego. Przy różnych okazjach, kiedy przedmiotem wykładu jest przekaz prawdy, Klemens akcentuje tę dwojaką możliwość. Nawiązując np. do wypowiedzi Klemensa Rzymskiego przypomina:

„Szlachetne i nieskazitelne postępowanie, wyrosłe z naszej miłości do człowieka, szuka, według Klemensa¹⁴, wspólnego dobra, czy to jeśli dajemy świadectwo (ἐάν τε μαρτυρή), czy wychowujemy czynem i słowem (ἐάν τε καὶ παιδεύη ἔργω τε καὶ λόγῳ), i to dwojakim: niepisanym i pisanym (ἀγράφῳ τε καὶ ἐγγράφῳ)”¹⁵.

Podobnie też wszelkie nauczanie, które w ujęciu Klemensa Aleksandryjskiego, jest działaniem na rzecz dobra bliźniego i jako takie zaliczane jest do dobrych uczynków o najwyższej wartości¹⁶, może być realizowane ustnie lub pisemnie. Autentyczna miłość chrześcijańska (ἀγάπη)¹⁷ sprawia, że взгляд „na pożytek bliźnich skłania jednych do działalności piśmienniczej, innych znowu kieruje na drogę przekazywania nauki ustnie”¹⁸.

W innym miejscu – czyniąc aluzję do ewangelicznych przypowieści o siewcy i żniwiarzach, w których trud rolnika uprawiającego ziemię przyrównywany jest do pracy krzewiciela słowa Bożego – pisze:

„Uprawa zaś roli podwójna: jedna niepisana (ἄγραφος), druga zawarta w pismach (ἐγγραφος). Którymkolwiek z dwu sposobów robotnik Pana siewie szlachetną pszenicę, czuwa nad wzrostem kłosów oraz dopełnia żniwa – prawdziwie boskim okaze się rolnikiem”¹⁹.

¹⁴ Por. Clemens Romanus, *Epistola ad Corinthios* 48, 1, 6.

¹⁵ *Stromata* IV 111, 1, GCS 52, 297: Ἡ σεμνή οὖν τῆς φιλανθρωπίας ἡμῶν καὶ ἀγνῆ ἀγωγή κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸ κοινωφελές ζητεῖ, ἐάν τε μαρτυρῆ ἐάν τε καὶ παιδεύη ἔργῳ τε καὶ λόγῳ, διττῶ δὲ τοῦτω, ἀγράφῳ τε καὶ ἐγγράφῳ, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 358; por. Völker, dz. cyt., s. 296.

¹⁶ Por. *Stromata* VI 91, 5; I 4, 1; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 6, 463; Völker, dz. cyt., s. 95, 119, 337, 556.

¹⁷ Ἀγάπη, będąca ze swej natury ἀγαθοποιούσα jest motorem czynnej miłości bliźniego, por. *Stromata* IV 113, 4; I 4, 8, 16.

¹⁸ *Stromata* VI 91, 5, GCS 52, 477: διὰ δὲ τὴν τῶν πέλας ὠφέλειαν τῶν μὲν ἐπὶ τὸ γράφειν ἰεμένων, τῶν δὲ ἐπὶ τὸ παραδιδόναι στελλομένων τὸν λόγον; por. Völker, dz. cyt., s. 337, 556.

¹⁹ *Stromata* I 7, 1, GCS 52, 6: ἡ γεωργία δὲ διττῆ ἢ μὲν γὰρ ἀγραφος· ἢ δ' ἐγγραφος· ὁποτέρως δ' ἂν ὁ τοῦ κυρίου ἐργάτης στειρῇ τοὺς εὐγενεῖς πυρούς καὶ τοὺς στάχους αὐξήσει τε καὶ θερίσῃ, θεῖος ὄντως ἀναφανήσεται γεωργός, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 5; por. Völker, dz. cyt., s. 5.

W powyższej wypowiedzi została zaakcentowana równorzędność obu kerymatów co do zasługi. Wydaje się to Klemensowi rzeczą naturalną i oczywistą, że praca włożona w apostołat pisemny powinna być na równi doceniona z trudem związanym z apostołatem ustnym. Dlatego, z pewnym jakby zniecierpliwieniem dodaje:

„Jeśli zatem dwaj głoszą słowo (ἄμφω κηρύττουσι), jeden za pomocą pisma (ὁ μὲν τῆ γραφῆ), drugi za pomocą żywej mowy (ὁ δὲ τῆ φωνῆ), jakże obydwa mogą nie zasługiwać na pochwałę, wprowadziwszy swą wiarę w czyn przez miłość?”²⁰.

Na uwagę zasługuje fakt odniesienia czasownika κηρσσω zarówno do przekazu ustnego, jak i pisemnego²¹. Podobnie termin κηρυκική ἐπιστήμη²² odnosi się w równym stopniu do obu rodzajów przekazu ewangelicznego: ustnego i pisemnego, przy czym żadnej z tych form nasz autor nie preferuje, kiedy pisze:

„Czynność głoszenia Słowa (κηρυκική ἐπιστήμη) już sama w sobie ma coś z funkcji apostołskiej w każdym z tych dwu sposobów skutecznej: czy dokona się ręką czy, językiem”²³.

Dwukrotne powtórzenie διὰ τε [...] διὰ τε te – czy to, [...] czy to – świadczy właśnie o tej równorzędności. Wydaje się, że w zamierzeniu Klemensa traktowanie na równych prawach apostołatu ustnego i pisemnego miało stanowić wzmocnienie misyjnego nakazu Chrystusa, gdyż każdy – w miarę swych możliwości – mógł wybrać sobie właściwą formę apostołowania.

Konsekwentnie do tego założenia miano keryksa przysługuje nie tylko temu, kto propaguje słowo Boże przez przekaz ustny, ale również temu, kto ewangelizuje poprzez pisma, czyli kerygmat pisemny. Warto zwrócić uwagę na fakt, że „kerygmat pisemny” nie jest uzależniony od oficjalnej delegacji Kościoła, czyli nie jest związany ze stopniem w hierarchii kościelnej. W czasach Klemensa istniały trzy stopnie hierarchiczne²⁴: biskupów, prezbiterów i diakonów. Klemens wspomina o tym wyraźnie w słowach:

²⁰ *Stromata* I 4, 1, GCS 52, 4: Εἰ τοίνυν ἄμφω κηρύττουσι τὸν λόγον, ὁ μὲν τῆ γραφῆ, ὁ δὲ τῆ φωνῆ, πῶς οὐκ ἄμφω ἀποδεκτέοι, ἐνεργὸν τὴν πίστιν διὰ τῆς ἀγάπης πεποιημένοι (por. Ga 5, 6), tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 3; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 6, 463; Völker, dz. cyt., s. 95, 119.

²¹ Dlatego też tłumaczenie powyższego tekstu powinno raczej brzmieć: „Jeśli zatem dwaj krzewią słowo” (lub: przekazują, propagują, rozpowszechniają), ponieważ „głosić słowo” można przy pomocy „głosu”, a nie przy pomocy „pisma”.

²² Por. *Stromata* I 4, 2.

²³ *Stromata* I 4, 2, GCS 52, 3: ἀλλ' ἡ μὲν κηρυκική ἐπιστήμη ἤδη πως ἀγγελική, ὁποτέρως ἂν ἐνεργῆ, διὰ τε τῆς χειρὸς διὰ τε τῆς γλώττης, ὠφελοῦσα, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 3.

²⁴ Na temat urzędu biskupa i prezbitera u Klemensa por. A. Vilela, *La condicion collégiale des prêtres au IIIe siècle*, Paris 1971, 27-42; U. Neymeyr, *Episkopoi bei Clemens von Alexandrien*, *StPatr* 26 (1993) 292-295; tenże, *Presbyteroi bei Clemens von Alexandrien*, *StPatr* 31 (1997) 493-496; P. Szczur, *Urząd biskupa w świetle pism Klemensa Aleksandryjskiego*, w: *Ku prawdzie w miłości. Księga pamiątkowa poświęcona Księdzu Biskupowi Profesorowi Janowi Śrutwie*, red. S. Koczwarą, Lublin 2002, 63-69.

„istniejące tu na ziemi w Kościele stopnie hierarchiczne: biskupów, prezbiterów, diakonów, są naśladownictwem, jak sądzę, wspaniałości anielskiej i owej ekonomii zbawienia, której mogą oczekiwać, wedle słów Pisma Świętego, ludzie, których życie upłynęło w pełni sprawiedliwości, zgodnie z Ewangelią, wedle śladu stóp apostoelskich”²⁵.

Z jednej strony teoretycznie, każdy wierzący miał drogę otwartą do tworenia kerygmatu pisemnego, z drugiej jednak strony autor nasz postuluje, by keryks słowa pisanego posiadał odpowiednie kwalifikacje, do których należy zaliczyć: czystość intencji apostołowania oraz właściwą formację intelektualno-moralną²⁶.

2. Chrystocentryczny wymiar kerygmatu. Klemens Aleksandryjski na samym początku swego największego dzieła *Stromaty* stawia pytanie, czy warto zostawić po sobie spuściznę literacką?²⁷ Odpowiedź na to pytanie stała się punktem wyjścia dla całego wykładu o charakterze ogólnym, na temat obowiązku przekazywania wiedzy i nauki w ogóle, chrześcijańskiej zaś w szczególności. Aleksandryjczyk przypomina, że celem ostatecznym wszystkich ludzi jest życie wieczne (ζωή αἰώνιος)²⁸, tj. dojście do Boga, czyli osiągnięcie zbawienia²⁹. W realizowaniu tego celu ludzie nie są sami, gdyż towarzyszy im Chrystus Wychowawca, Nauczyciel i Zbawca, który zbawia tych wszystkich, „którzy chcieli uwierzyć w Niego za pośrednictwem kerygmatu (διὰ τοῦ κηρύγματος)³⁰. W ten sposób kerygmat prowadzi do wiary, ta zaś do zbawienia. Ponieważ wiara i zbawienie są powszechne, tj. przeznaczone dla wszystkich ludzi bez wyjątku, również powszechnym winien stać się kerygmat przeznaczony dla wszystkich ludzi zamieszkujących obszar całego świata (τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπους)³¹ winien stać się instytucją o charakterze społecznym,

²⁵ *Stromata* VI 107, 2, GCS 52, 485: ἐπει καὶ αἱ ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν προκοπαὶ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων μμήματα, οἶμαι, ἀγγελικῆς δόξης κάκεινης τῆς οἰκονομίας τυγχάνουσιν. ἦν ἀναμένειν φαῖν αἱ γραφαὶ τοὺς κατ' ἴχνος τῶν ἀποστόλων ἐν τελειώσει δικαιοσύνης κατὰ τὸ εὐαγγέλιον βεβιωκότας, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 1-2; por. Brontesi, dz. cyt., s. 273; Völker, dz. cyt., s. 524, 586, 601.

²⁶ Por. Drączkowski, *Kerygmat pisemny*, s. 28-32.

²⁷ Por. *Stromata* I 1, 2, GCS 52, 3, Niemirska-Pliszczyńska I 1-2: „Za rzecz piękną uważam przekazanie przyszłości dorodnego potomstwa, a przecież to są dzieci tylko naszego ciała, duszy zaś potomstwem jest twórczość umysłu”; zob. Plato, *Symposium* 209A-D; *Phaedrus* 278A; *Theaetetus* 150D; Aristoteles, *Ethica Nicomachea* IX 7, 3 – 1168^a 1-3; Brontesi, dz. cyt., s. 6, 463.

²⁸ Por. *Stromata* II 134, 3; Rz 6, 22.

²⁹ Por. *Stromata* II 99, 3; 126, 3; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 45, 205.

³⁰ *Stromata* VI 46, 1, GCS 52, 454: τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι βεβουλημένους διὰ τοῦ κηρύγματος, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 138. Idea Chrystusa Nauczyciela i Wychowawcy została szczególnie rozwinięta w I księdze *Pedagoga*, por. E. Fascher, *Der Logos – Christus als göttlicher Lehrer bei Clemens von Alexandrien*, Studien zum Neuen Testament und zur Patristik (TU 77), Berlin 1961, 193-207; Brontesi, dz. cyt., s. 28, 38, 41-43, 56-57, 79, 136, 139, 141, 162, 202-203, 205-206, 308.

³¹ Por. *Stromata* VI 48, 2; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 141, 154, 203.

która mobilizuje wszystkie środki zdolne do jego rozpowszechniania – w pierwszym rzędzie duże zespoły osób przekazujących. Klemens przypomina znamienne słowa Chrystusa o konieczności pracy misyjnej: „Żniwo wprawdzie wielkie, ale robotników mało” (Mt 9, 37) – potem dodaje od siebie: „Istotnie wypada pragnąć, żebyśmy mieli jak największą liczbę robotników”³².

Z drugiej strony, Klemens zdaje sobie sprawę nie tylko z powszechności kerygmatu, ale również z jego uniwersalnego przeznaczenia dla wszystkich pokoleń ludzkich, zarówno minionych jak i następnych. Według Klemensa „Pan [Chrystus] zstąpił do Otchłani nie z żadnej innej przyczyny, jak tylko po to, aby i tam głosić Ewangelię”³³; „Apostołowie zaś na wzór Pana głosili Ewangelię, również pozostających w Otchłani”³⁴. Co więcej, uważa, że „Pismo [święte] daje wyraźnie do zrozumienia, że Pan głosił Ewangelię również tym, którzy zginęli w potopie”³⁵. Ten historyczny uniwersalizm kerygmatu dotyczy nie tylko przeszłości i teraźniejszości, ale i przyszłości. Klemens cytuje słowa św. Pawła skierowane do Tymoteusza: „to, co usłyszałeś ode mnie w obecności wielu świadków, przekaz ludziom godnym zaufania, takim, którzy będą zdolni także nauczać innych”³⁶. W tekście tym zawarty jest postulat ciągłości przekazywania nauki Chrystusa z pokolenia na pokolenie. Ta nieprzerwana kontynuacja jest drugą istotną cechą kerygmatu.

Chrystus według Klemensa jest jedynym Nauczycielem, jedynym źródłem Prawdy³⁷. W swym wykładzie Klemens Aleksandryjski eksponuje ideę, że autorem Pisma świętego jest Boski Logos. Co więcej, Chrystus jako Nauczyciel jest obecny w Kościele poprzez Pismo święte. Klemens cytując autorów Starego Testamentu zaznacza, że to Logos „mówi przez usta Izajasza”³⁸, „przez Salomona”³⁹, „przez Jeremiasza”⁴⁰, „za pośrednictwem Dawida”⁴¹, „w Ewangeliu Jana”⁴², „w Ewangeliu”⁴³.

³² *Stromata* I 7, 1, GCS 52, 6: «ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἔργαται βραχεῖς», τῷ ὄντι δεῖσθαι καθήκει, ὅπως ὅτι μάλιστα πλείονων ἡμῖν ἔργατῶν εὐπορία γένηται, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 5; por. Völker, dz. cyt., s. 5.

³³ *Stromata* VI 46, 2, GCS 52, 454-455: ὁ κύριος δι' οὐδὲν ἕτερον εἰς Ἄιδου κατήλθεν ἢ διὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 138; por. Brontesi, dz. cyt., s. 169.

³⁴ *Stromata* VI 45, 5: τοὺς ἀποστόλους ἀκολούθως τῷ κυρίῳ καὶ τοὺς ἐν Ἄιδου εὐηγγελισμένους, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 137; por. tamże II 44, 1; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 290; Völker, dz. cyt., s. 594.

³⁵ *Stromata* VI 45, 4, GCS 52, 454: οὐχὶ δηλοῦσιν εὐηγγελίσθαι τὸν κύριον τοῖς τε ἀπολωλόσιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 137; por. 1P 3, 19nn.

³⁶ *Stromata* I 3, 3, GCS 52, 4: καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων· ταῦτα παρὰ τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου, οἵτινες ἱκανοὶ εἶσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 3; por. 2Tm 2, 15.

³⁷ Por. *Stromata* IV 54, 1; VI 62, 3; zob. Völker, dz. cyt., s. 350, 374.

³⁸ *Stromata* VI 55, 2, GCS 52, 459; por. Völker, dz. cyt., s. 338.

³⁹ *Paedagogus* I 77, 3, tłum. T. Puton, *Pedagog – Księga I Klemensa Aleksandryjskiego*. Wstęp – tłumaczenie – komentarz, Lublin 1977, mps BKUL; tamże I 78, 1.

Dla Klemensa nie jest istotny fakt, że w Nowym Testamencie przemawia Logos Wcielony, Jezus Chrystus, a w Starym Testamencie mówi tenże Logos przez usta proroków i Dawida. Pismo święte traktuje jako jedną księgę, jednego autora. Jest nim Boski Logos, Nauczyciel. Chrystus Boski Logos, Odwieczna Mądrość, przemawiająca na kartach całego Pisma świętego, jest z natury rzeczy predysponowany na Nauczyciela wszystkich ludzi. Zdaniem Klemensa Chrystus jest nazywany Mądrością przez wszystkich proroków, jest Nauczycielem wszystkich bez wyjątku istot stworzonych, jest współdoradcą Boga wszystko naprzód wiedzącego⁴⁴.

Boski Nauczyciel, Odwieczna Mądrość, jest pierwszorzędnym i głównym podmiotem kerygmatu. On to obwieszczał Dobrą Nowinę podczas swego ziemskiego pielgrzymowania; kontynuował swoją misję po śmierci krzyżowej, kiedy wstąpił do Otchłani, głosząc tam kerygmat wszystkim sprawiedliwym, którzy narodzili się przed Jego Wcieleniem⁴⁵. Dobrą Nowinę o zbawieniu przepowiadał również tym, którzy zginęli w potopie⁴⁶.

Kerygmat Dobrej Nowiny głoszonej przez Jezusa Chrystusa posiada walor uniwersalny, czyli powszechny, zarówno w wymiarze geograficznym jak i historycznym. Kerygmat jest ogniwem w dziele zbawienia, które winno stać się udziałem wszystkich ludzi bez wyjątku. Misja kerygmatyczna Jezusa Chrystusa staje się wieczna i ponadczasowa poprzez działalność apostołów i ich następców.

3. Apostołowie sługami kerygmatu Jezusa Chrystusa. Klemens Aleksandryjski w swych pismach akcentuje jedyność kerygmatu Jezusa Chrystusa, który realizuje się w Jego imieniu przez postugę apostołów. W II księdze *Pedagoga* interpretując alegorycznie scenę namaszczenia stóp Jezusa Chrystusa przez jawnogrzeznicę (Łk 7,37; J 12,3; Mt 26,7; Mk 14,3), Klemens stwierdza, że „namaszczone stopami Pana są apostołowie”⁴⁷. Dalej wyjaśnia, że przez apostołów Chrystus dalej głosił kerygmat: tam, gdzie przybyły Jego stopy, tj. apostołowie, przez których On sam przepowiadał Ewangelię, aż po krańce ziemi⁴⁸. Na uwagę zasługuje zwrot δι' ὧν κηρυσσόμενος akcentujący tożsa-

⁴⁰ Tamże I 88, 3; 81, 1, GCS 12, 142 i 137; por. Brontesi, dz. cyt., s. 216, 227, 230, 336, 353, 467; Völker, dz. cyt., s. 120.

⁴¹ Tamże I 90, 1, GCS 12, 142; por. Brontesi, dz. cyt., s. 216, 222.

⁴² Tamże I 80, 2; 92, 1, GCS 12, 137 i 144; por. Völker, dz. cyt., s. 175.

⁴³ Tamże I 76, 1, GCS 12, 134.

⁴⁴ Por. *Stromata* VI 58, 1; VII 7, 4; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 382; Völker, dz. cyt., s. 94, 324.

⁴⁵ Por. tamże VI 45, 4.

⁴⁶ Por. tamże II 44, 1; VI 45, 4; zob. Völker, dz. cyt., s. 594.

⁴⁷ *Paedagogus* II 61, 3, GCS 12, 194: οἱ πόδες οἱ τοῦ κυρίου οἱ μεμυρισμένοι ἀπόστολοι εἰσιν.

⁴⁸ Por. tamże II 62, 1, GCS 12, 194: Οἱ γοῦν περινοστήσαντες τὴν οἰκουμένην ἀπόστολοι καὶ τὸ εὐαγγέλιον κηρῦξαντες πόδες ἀλληγοροῦνται κυρίου, περὶ ὧν καὶ διὰ τοῦ ψαλμοῦ προθεσπίζει τὸ πνεῦμα: «Προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ», τοῦτ' ἔστιν, οὗ ἔφασαν οἱ πόδες αὐτοῦ οἱ ἀπόστολοι, δι' ὧν κηρυσσόμενος ἐπὶ τὰ πέρατα ἦκεν τῆς γῆς.

mość misji apostołów z misją Chrystusa. Ich działalność była kontynuacją misji Chrystusa sprawowaną w imieniu Chrystusa. Mając na uwadze kontekst historyczny można przypuszczać, że powyższy akcent został przez Klemensa zamieszczony celowo. Najprawdopodobniej w sytuacji mnożących się herezji w Kościele aleksandryjskim⁴⁹ chodziło o podkreślenie absolutnej ortodoksyjności kerygmatu Dobrej Nowiny.

Specyficzna funkcja przygotowawcza, w tym dziele, przypadła Janowi Chrzycielowi, którego Klemens nazywa keryksem Logosu (ὁ κήρυξ τοῦ λόγου)⁵⁰. Nawiązując do słów Jana Chrzyciela „Prostujcie drogę Pańską” (J 1,23; Iz 40,3) Klemens stwierdza:

„Jan jest poprzednikiem, i jego głos jest poprzednikiem Słowa, jest głosem zachęty, który przygotowuje do zbawienia i zaprasza do niebieskiego dziedzictwa”⁵¹.

Charakteryzując działalność misyjną apostołów Klemens zwraca uwagę nie tylko na ich funkcję głosicieli (heroldów), lecz również zaznacza, że ich zadaniem było ukazanie mocy Słowa Bożego poprzez nauczanie. Klemens stwierdza, że po Janie „przychodzą heroldowie (οἱ κήρυκες), którzy wyjaśniają Moc Jego Objawienia i nauczają (ἐκδιδάσκοντες) o Nim”⁵².

Klemens ponownie akcentuje boski charakter ich misji, w której apostołowie pełnią poniekąd rolę narzędzia Bożego. Ich przepowiadanie posiada coś z autorytetu boskiego i proroczego. Mając na uwadze wzniosłość i powagę tej funkcji Klemens stwierdza:

„Ale czy mógłby ktoś nie zadrzeć przed prorokami Boga Wszechwładnego, przed nimi, którzy są organem głosu Bożego (ὄργανα θείας)?”⁵³

⁴⁹ Por. F. Drączkowski, *Niektóre tendencje i zasady pierwszych wspólnot heterodoksyjnych na podstawie „Stomatów” Klemensa Aleksandryjskiego*, RTK 23 (1976) z. 4, 55-84.

⁵⁰ Por. *Protrepticus* 10, 1, GCS, 12, 10: ‘Ο μὲν Ἰωάννης, ὁ κήρυξ τοῦ λόγου, ταύτην πη παρεκάλει εἰσέρχεται εἰς θεοῦ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ τοῦτο ἦν ὁ ἦριστοτο ἢ Ζαχαρίου σιωπῆ, ἀναμένουσα τὸν πρόδρομον τοῦ Χριστοῦ καρπὸν, ἵνα τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, ὁ λόγος, τῶν προφητικῶν ἀνιγμάτων τὴν μουσικὴν ἀπολύσῃται σιωπῆν, εὐαγγέλιον γενόμενος.

⁵¹ Tamże 9, 2, GCS 12, 9: Πρόδρομος Ἰωάννης καὶ ἡ φωνὴ πρόδρομος τοῦ λόγου, φωνὴ παρακλητικὴ, προετοιμάζουσα εἰς σωτηρίαν, φωνὴ προτροπέουσα εἰς κληρονομίαν οὐρανῶν, tłum. Solowianiuk, PSP 44, 123; por. Brontesi, dz. cyt., s. 4, 27, 37, 41-43.

⁵² *Stomata* VI 167, 1, GCS 52, 517-518: μεθ’ ὧν οἱ κήρυκες τῆς ἐπιφανείας τὴν δύναμιν ἐκδιδάσκοντες μὴνούσιν, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 214.

⁵³ Tamże VI 168, 3, GCS 52, 518: τοὺς δὲ τοῦ παντοκράτορος προφήτας θεοῦ οὐκ ἂν τις καταπλαγεῖν, ὄργανα θείας γενομένους φωνῆς, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 215. Zawarte w powyższym tekście określenie ὄργανα θείας może budzić uzasadnione pytanie odnośnie kwestii Bożego natchnienia w przepowiadaniu apostołów. Należałoby zbadać inne analogiczne wypowiedzi Klemensa, które – być może – dałyby odpowiedź na pytanie: czy Klemens widzi czysto nadrzędną rolę apostołów, których głos należy utożsamić z głosem Boga, czy też pojmuje natchnienie w sensie rozumianym przez dzisiejszych egzegetów?, por. Völker, dz. cyt., s. 354, 355.

Keryksem Dobrej Nowiny nazywa również Klemens św. Pawła akcentując jego pracę wśród pogan: „Paweł [...] był pogan heroldem (ἑθνῶν κήρυκα) i apostołem”⁵⁴.

Mając na uwadze zakres funkcji kerymatycznej apostołów Klemens akcentuje jej wymiar uniwersalny – zarówno geograficzny jak i historyczny:

„Apostołowie na wzór Pana głosili Ewangelię również pozostającym w Otchłani”⁵⁵; „Apostołowie i nauczyciele, którzy obwieszczali imię Syna Bożego za życia, obwieszczali je dalej nawet już po śmierci, dzięki swej mocy i wierze, tym, którzy przed nimi pomarli”⁵⁶.

4. Święci, przyjaciele Boga (gnostycy) w funkcji keryksów. Ogólną charakterystykę człowieka doskonałego (gnostyka) znajdujemy w następującej wypowiedzi Klemensa:

„Nasz gnostyk jest więc jedynym człowiekiem, który do późnego wieku trwa w badaniu współczesnych Pism Kościoła oraz kontynuuje ścisłą wierność (por. 2 Tm 2,15) apostołskiego i kościelnego wykładu zasad wiary oraz żyje jak najściślej według Ewangelii, doznając natchnienia od Pana, aby mógł znaleźć, począwszy od Pana i proroków, argumenty, których szuka. Życie bowiem gnostyka jest, jak sądzę, niczym innym jak działaniem i słowem, zgodnym z przekazem Pana”⁵⁷.

W powyższej wypowiedzi Klemens określa zwięźle podstawowe zadania gnostyka w trzech punktach:

a) badanie pism;

b) nauczanie zgodne z nauką apostołów i Kościoła. W tym miejscu Klemens odwołuje się do wypowiedzi św. Pawła: „Dołóż starania, byś sam stanął przed Bogiem jako godny uznania pracownik, który nie przynosi wstydu, trzyma się

⁵⁴ *Hypotyposesis* 22, GCS 17², 201-202: ἤδη δέ, ὡς ὁ μακάριος ἔλεγεν πρεσβύτερος, ἐπεὶ ὁ κύριος, ἀπόστολος ἦν τοῦ παντοκράτορος, ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος, ὡς ἂν εἰς τὰ ἔθνη ἀπεσταλμένος, οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον διὰ τὴν πρὸς τὸν κύριον τιμὴν διὰ τὸ ἐκ περιουσίας ταῖ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστέλλειν, ἑθνῶν κήρυκα ὄντα καὶ ἀπόστολον, por. Eusebius, HE VI 14, 4.

⁵⁵ *Stromata* VI 45, 5, GCS 52, 454: τοὺς ἀποστόλους ἀκολούθως τῷ κυρίῳ καὶ τοὺς ἐν Ἄιδου εὐηγγελισμένους, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 137; por. Brontesi, dz. cyt., s. 290; Völker, dz. cyt., s. 594.

⁵⁶ Tamże II 44, 1: τοὺς ἀποστόλους καὶ διδασκάλους τοὺς κηρύξαντας τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ κομηθέντας τῇ δυνάμει καὶ τῇ πίστει κηρῦσαι τοῖς προκεκοιμημένοις, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 159; por. Völker, dz. cyt., s. 594.

⁵⁷ Tamże VII 104, 1-2: Ὁ γνωστικὸς ἄρα ἡμῖν μόνος ἐν αὐταῖς καταγρησασ ταῖς γραφαῖς, τὴν ἀποστολικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν σφῆζων ὀρθοτομίαν τῶν δογμάτων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὀρθότατα βιοῖ, τὰς ἀποδείξεις ἂν ἐπιζητήσῃ ἀνευρίσκων ἀναπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου ἀπὸ τε νόμου καὶ προφητῶν. ὁ βίος γάρ, οἶμαι, τοῦ γνωστικοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἔργα καὶ λόγοι τῇ τοῦ κυρίου ἀκολουθοῦσι παραδόσει, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 303; por. Brontesi, dz. cyt., s. 568; Völker, dz. cyt., s. 446, 451-452, 498.

prostej linii prawdy” (2 Tm 2, 15). Klemens zwrot \acute{o} $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ $\tau\eta\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\epsilon\iota\acute{\alpha}\varsigma$, występujący u św. Pawła, zastąpił terminem $\tau\acute{\alpha}$ $\delta\acute{o}\gamma\mu\alpha\tau\alpha$;

c) życie zgodne z Ewangelią. Następnie – jakby w podsumowaniu – stwierdza krótko: „Życie bowiem gnostyka jest, jak sądzę, niczym innym jak działaniem i słowem, zgodnym z przekazem Pana”. Klemens posługuje się tu dwoma kluczowymi terminami: $\xi\rho\gamma\alpha$ $\kappa\alpha\iota$ $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\iota$.

Warto zauważyć na kanwie tych wyrażzeń, że istotą kerygmatu jest ewangelizacja dokonująca się przez propagowanie słowa Bożego oraz przykład zgodnego z nim postępowania; ten podwójny wymiar kerygmatu podkreślał Bazyli Wielki twierdząc, że jego „pełna realizacja dokonuje się przez czyn i słowo ($\pi\lambda\eta\rho\acute{\upsilon}\sigma\alpha\varsigma$ $\tau\acute{o}$ $\kappa\acute{\eta}\rho\upsilon\gamma\mu\alpha$ $\xi\rho\gamma\omega$ $\kappa\alpha\iota$ $\lambda\acute{o}\gamma\omega$)”⁵⁸. Wprawdzie w powyższej wypowiedzi Klemens nie formułuje tak wyraźnie istoty kerygmatu, jednak w wielu swoich wypowiedziach akcentuje, że życie zgodne z Ewangelią ma wartość świadectwa⁵⁹, które pełni funkcję ewangelizacyjną⁶⁰.

Na kanwie tego, co wyżej zostało powiedziane, E. Hofmann⁶¹ stwierdza z pewnym zdziwieniem, że Klemens mówiąc o biskupach nigdzie nie wspomina, że ich zadaniem jest przekaz nauki wiary, czyli kerygmatu. Wspomniany autor zaznacza, że wprawdzie Klemens mówi o Kościele założonym przez apostołów oraz o biskupach, którzy zostali ustanowieni przez apostołów⁶² przełożonymi poszczególnych wspólnot, milczy jednak na temat ich funkcji nauczycielskiej. Co więcej, funkcję nauczania, czyli przekazu doktryny wiary, przyznaje gnostykom. Aby ten dylemat rozwiązać należy najpierw wyjaśnić kilka podstawowych założeń, dotyczących rozumienia istoty Kościoła przez Klemensa Aleksandryjskiego oraz roli „prawdziwych gnostyków”⁶³ w życiu Kościoła.

W przekazach popularnych dość często błędnie utożsamia się gnostyków z przedstawicielami herezji oraz gnozę z herezją⁶⁴. Należy wyjaśnić, że w pi-

⁵⁸ *De baptismo* 5, 31; PG 31, 1625 A; por. F. Drączkowski, *Kerygmat*, EK VIII 1362.

⁵⁹ Por. P. Szczur, *Oblicza miłości. „Miłość daje się poznać w sposób wieloraki”*. *Cnoty pokrewne i towarzyszące $\acute{\alpha}\gamma\acute{\alpha}\eta\eta$ według Klemensa Aleksandryjskiego*, Lublin 2002, 121-136.

⁶⁰ Por. *Stromata* VII 54, 1; VI 106, 2; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 453; Völker, dz. cyt., s. 454, 457, 523.

⁶¹ *Die Kirche bei Clemens von Alexandrien*, w: *Vita et Veritati. Festgabe für Karl Adam*, Düsseldorf 1956, 15.

⁶² Por. *Stromata* IV 75, 1; *Quis dives salvetur* 42, 2. 8; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 535; Völker, dz. cyt., s. 451, 571; P. Szczur, *Urząd biskupa*, s. 64.

⁶³ Por. E. Gilson – P. Böhner, *Historia filozofii chrześcijańskiej. Od Justyna do Mikołaja Kuzańczyka*, tłum. S. Stomma, Warszawa 1962, 43: „Według Klemensa nie każdy chrześcijanin jest gnostykiem, gdyż nie u każdego wiara osiąga doskonałość. Ale każdy gnostyk godzien tego imienia, musi być chrześcijaninem, gdyż prawdziwa gnoza jest doskonałą wiarą”.

⁶⁴ O trudnościach związanych z zawitą terminologią Klemensa pisali m.in. E. de Faye, *Clément d'Alexandrie. Étude sur les rapports du christianisme et de la philosophie au Ier siècle*, Paris 1906, 287; Völker, dz. cyt., s. 309, 313, 316. Niektórzy posługując się terminami: „gnoza”, „gnostyk”, nie uwzględniają różnicy występującej między gnozą ortodoksyjną i heretycką. Na temat definicji gnostycyzmu zob. W. Myszor, *Gnostycyzm – przegląd publikacji*, STV 9 (1971) nr 1,

smach Klemensa określenie „gnostyk” znajduje wiele ekwiwalentnych substytutów. Gnostycy są „mężami dojrzałymi w miłości do Boga”⁶⁵, „mężami w pełni sprawiedliwymi”⁶⁶, „którzy żyli w sposób doskonały według Ewangelii”⁶⁷. Do gnostyka Klemens stosuje określenie: „wzniosły Boży kapłan (ἱερεὺς ὁσίος τοῦ θεοῦ)”⁶⁸. Siódmy *Stromat* Klemensa poświęcony jest charakterystyce doskonałego chrześcijanina, czyli gnostyka, który trwa nieustannie na modlitwie⁶⁹. Krótko mówiąc, gnostyk jest tym, który „doszedł do wyjątkowo wysokiego stopnia świętości”⁷⁰. Do gnostyka Klemens stosuje określenie: „przyjaciół Boga”, nawiązując do słów Chrystusa wypowiedzianych podczas Ostatniej Wieczerzy, który swymi przyjaciółmi nazwał apostołów (zob. J 15,15). Według Klemensa apostołowie byli prawdziwymi gnostykami⁷¹. Mając więc na uwadze pewną dewaluację, której uległ termin „gnostyk” we współczesnym języku, zamiast słowa „gnostyk” należałoby stosować terminy: „święty”, „przyjaciół Boga”, „doskonały w miłości”, „w pełni doskonały”, „doskonały chrześcijanin”.

Mając na uwadze naukę o Kościele należy również wyjaśnić, że dla Klemensa Kościół jest „Szkołą Logosu” (διδασκαλεῖον τοῦ Λόγου)⁷². Wychowankowie tej szkoły, czyli Lud Boży, dzielą się na trzy grupy: przyjaciół (φίλοι),

369-402. Terminy te u Klemensa w zasadzie używane są w pozytywnym znaczeniu, chociaż znajdujemy też dowody świadczące o ich dewaluacji (zob. *Stromata* II 52, 5). Klemens Aleksandryjski posługuje się terminem gnwtikj na oznaczenie ideału świętości chrześcijańskiej [por. Völker, dz. cyt., s. 507-609; paragraf 3 rozdziału V (*Das tätige Leben*) zatytułowany *Das Porträt des Gnostikers*], zaś wyrazem γνῶσις – na określenie pełni i zrozumienia wiedzy dotyczącej nauki chrześcijańskiej [por. J. Moingt, *La gnose de Clément d'Alexandrie dans ses rapports avec la Foi et la Philosophie*, RSR 37 (1950) 219-226: „La gnose comme développement de la foi”]. W czasach dzisiejszych historycy i filolodzy dosyć często jeszcze posługują się terminami: „gnozą” i „gnostyk”, w znaczeniu: „herezja” i „herezyk”. Z drugiej strony jednak pojawiają się liczne prace na temat gnozy ortodoksyjnej np.: J. Dupont, *Gnosis. La connaissance religieuse dans les Epîtres de saint Paul*, Louvain 1949; K. Prümm, *Gnosis an der Wurzel des Christentums?*, Salzburg 1972; R. Wilson, *Gnosis and the New Testament*, Oxford 1968.

⁶⁵ *Stromata* VII 67, 2, GCS 17², 48, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 271; por. Völker, dz. cyt., s. 567.

⁶⁶ Tamże VI 107, 2, GCS 52, 485, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 176; por. Brontesi, dz. cyt., s. 273; Völker, dz. cyt., s. 524, 586, 601.

⁶⁷ Tamże VI 106, 1, GCS 52, 485, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 175; por. Völker, dz. cyt., s. 498, 523.

⁶⁸ Tamże VII 36, 2, GCS 17², 28, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 246; por. Brontesi, dz. cyt., s. 9, 141, 192, 200; Völker, dz. cyt., s. 510.

⁶⁹ Por. tamże VII 35, 1-47, 1.

⁷⁰ Tamże VII 73, 1, GCS 17², 52: ‘Ο μὲν οὖν γνωστικός δι’ ὑπερβολὴν ὁσιότητος, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 276; por. Brontesi, dz. cyt., s. 421-422, 474; Völker, dz. cyt., s. 415, 420.

⁷¹ Por. tamże IV 75, 1: μόνος τοίνυν ὁ κύριος διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλευόντων αὐτῷ ἄνοιαν καὶ τὴν τῶν ἀπίστων ἀποκάθαρσιν ἔπειν τὸ ποτήριον· ὃν μιμούμενοι οἱ ἀπόστολοι ὡς ἂν τῷ ὄντι γνωστικοὶ καὶ τέλειοι ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν ἄς ἔπληξας ἔπαθον; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 535; Völker, dz. cyt., s. 451, 571.

⁷² Por. *Paedagogus* III 98, 1, GCS 12, 289; zob. Völker, dz. cyt., s. 155; F. Drączkowski, *Kościół jako szkoła Logosu w doktrynie Klemensa Aleksandryjskiego*, RTK 28 (1981) z. 4, 137-143.

wiernych sług (οἰκέται πιστοί) oraz niewolników (δοῦλοι) czy ludzi o zatwardziałych sercach (σκληροκαρδοί). Chrystus – Głowa Kościoła – pełni odpowiednie funkcje wobec każdej z tych grup: dla przyjącego jest Nauczycielem (Διδάσκαλος), dla wiernych sług Wychowawcą (Παιδαγωγός), a dla niewolników grzechu, czyli chorych, jest Lekarzem (Ἱατρός)⁷³.

Kiedy Klemens pisze, że „tylko w prawdziwym i starym Kościele można znaleźć gnozę”⁷⁴, ma na myśli gnostyków, którym została powierzona opieka nad depozytem doktryny wiary i obyczajów. Pozycja gnostyków w Kościele – szkole Logosu, według Klemensa, jest szczególna z racji tego, że są „mężami dojrzałymi w miłości (ἐν ἀγάπῃ) do Boga”⁷⁵. Są oni nie tylko wychowankami szkoły Logosu, ale również uczestniczą w jakimś stopniu – jako upodobnieni do Chrystusa i z Nim ściśle zjednoczeni i jednomyślni – w Jego działalności „lecniczej, wychowawczej i nauczycielskiej”. Ważna na ten temat jest następująca wypowiedź Klemensa:

„A spośród wybranych, powiada [tj. św. Jan w *Apokalipsie*], są jeszcze bardziej wybrani (por. Ap 4,4)⁷⁶, ci mianowicie, którzy zgodnie ze swoją doskonałą gnozą (οἱ κατὰ τὴν τελείαν γνῶσιν) zostali jeszcze z Kościoła (τῆς ἐκκλησίας) samego wybrani jak kwiaty, i zaszczytzeni wspaniałą czcią, jako sędziowie i zarządcy, zarówno spośród Judejczyków jak Hellenów, tych dwudziestu czterech, przy dwukroć powiększonej ilości błogosławionych, gdyż istniejące tu na ziemi w Kościele stopnie hierarchiczne: biskupów (ἐπισκόπων), przezbiterów (πρεσβυτέρων), diakonów (διακόνων), są naśladownictwem, jak sądzę, wspaniałości anielskiej i owej ekonomii zbawienia, której mogą oczekiwać, wedle słów Pisma Świętego, ludzie, których życie upłynęło w pełni sprawiedliwości, zgodnie z Ewangelią, wedle śladu stóp apostołskich”⁷⁷.

Tekst powyższy należy do najczęściej cytowanych wypowiedzi Ojców Kościoła jako świadectwo istnienia w Kościele w czasach Klemensa stopni hierarchicznych: biskupa, przebitera i diakona⁷⁸. Nie to jednak nas w tej chwili interesuje.

⁷³ Por. F. Drażczkowski, *Kościół – Agape według Klemensa Aleksandryjskiego*, Lublin 1983, 136-158.

⁷⁴ *Stromata* VII 92, 3, GCS 17², 65.

⁷⁵ Tamże VII 67, 2, GCS 17², 48, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 271; por. Völker, dz. cyt., s. 567.

⁷⁶ Por. *Quis dives salvetur* 36, 1, zob. Völker, dz. cyt., s. 407, 508, 524.

⁷⁷ *Stromata* VI 107, 2, GCS 52, 485: καὶ τῶν ἐκλεκτῶν, φησὶν ἐκλεκτότεροι οἱ κατὰ τὴν τελείαν γνῶσιν καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἀπηνομισμένοι καὶ τῇ μεγαλοπρεπεστάτῃ δόξῃ τετιμημένοι κριταὶ τε καὶ διοικηταὶ, ἐπ’ ἰσῆς ἕκ τε Ἰουδαίων ἕκ τε Ἑλλήνων, οἱ τέσσαρες καὶ εἴκοσι, διπλάσιασθεοῦσης τῆς χάριτος ὅτι ἐπεὶ καὶ αἱ ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν προκοπαὶ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων μὴήματα, οὐμια, ἀγγελικῆς δόξης κάκεινης τῆς οικονομίας τυγχάνουσιν, ἦν ἀναμένειν φασὶν αἱ γραφαὶ τοὺς κατ’ ἔχνος τῶν ἀποστόλων ἐν τελειώσει δικαιοσύνης κατὰ τὸ εὐαγγέλιον βεβιωκότας, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 176; por. Brontesi, dz. cyt., s. 273; Völker, dz. cyt., s. 524, 586, 601.

⁷⁸ Por. Brontesi, dz. cyt., s. 554; Hofmann, dz. cyt., s. 16; Völker, dz. cyt., s. 157; J. Quasten, *Patrologia* (przekład włoski), II, Torino 1871, 305; G. Bardy, *La théologie de l’Eglise de saint Irénée au concile de Nicée*, Paris 1947, 116; Szczur, *Urząd biskupa*, s. 65-67.

Ważne jest, że w organizacji szkoły Logosu do funkcji specjalnych zostają wybrani ci, którzy posiadają doskonałą gnozę (τὴν τελείαν γνώσιν), czyli gnostycy. Z grupy gnostyków rekrutują się, lub powinni się rekrutować, ci, którzy w Kościele są sędziami, zarządcami, biskupami, prezbiterami i diakonami. Zdaniem Klemensa, apostołowie byli prawdziwymi gnostykami⁷⁹. Po śmierci apostołów ich działania i funkcje przejmują inni. Klemens nie zamyka grona apostołów do liczby dwunastu. Jego zdaniem „jeszcze i teraz (καὶ νῦν) mogą być zaliczani w poczet wybranych apostołów (εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀποστόλων ἐγγραφήναι) ci wszyscy, którzy się zaprawili w pełnieniu przykazań Pana i żyli w sposób doskonały według Ewangelii”⁸⁰, to znaczy gnostycy. Grono apostołów, w koncepcji Klemensa, rozciąga się niejako w kategorii czasu aż do współczesności. Apostołowie byli gnostykami. Współcześni gnostycy są następcami gnostyków – apostołów, bo dalej pełnią w Kościele te funkcje, które pełnili apostołowie. Na barkach tej grupy spoczywa odpowiedzialność za wzrost Ciała Chrystusowego.

Zaszczylenie niektórych z nich godnością biskupa, prezbitera czy diakona nie zmienia postaci rzeczy. Doskonała ἀγάπη każe „trwożyć im się o braci, dla nich popełniać mądre szaleństwa”⁸¹. Zdaniem Klemensa:

„Taki jest faktycznie (τῷ ὄντι) starszym (πρεσβύτερός ἐστι) w Kościele i prawdziwym sługą (diakonem) woli Bożej, jeśli sam pełni i wykląda przykazania Boże. I nie dlatego uważany jest za sprawiedliwego, że przez ludzi został wybrany (ἀνθρώπων χειροτονούμενος), i także nie dlatego, że jest on starszy (πρεσβύτερος), lecz dlatego, że jest sprawiedliwy, zaliczany jest do rady starszych (ἐν πρεσβυτερίῳ)”⁸².

Niekoniecznie wypowiedź powyższa wskazywać musi, jak to chce F. Hofmann, na jakąś opozycję Klemensa wobec współczesnej mu hierarchii kościelnej. Hofmann⁸³ niepotrzebnie przeciwstawia gnostyka biskupowi. Intencją Kle-

⁷⁹ Por. *Stromata* IV 75, I, 1, GCS 52, 282, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 338: „Z kolei apostołowie naśladować Go [Chrystusa], poddali się torturom jako prawdziwi gnostycy (τῷ ὄντι γνωστικοί) i ludzie doskonali”; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 535; Völker, dz. cyt., s. 451, 571.

⁸⁰ Tamże VI 106, 1, GCS 52, 485: ἔξεστιν οὖν καὶ νῦν ταῖς κυριακαῖς ἐνασκήσαντας ἐντολαῖς, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τελείως βιώσαντας καὶ γνωστικῶς, εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀποστόλων ἐγγραφήναι, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 175; por. Völker, dz. cyt., s. 498, 523.

⁸¹ *Quis dives salvetur* 38, 1, GCS 17², 184: περὶ τοῦτον ἐπιτόχηται, περὶ τοῦτον σωφρόνως μαινεῖται, tłum. Czuj s. 105; por. Brontesi, dz. cyt., s. 28, 31-32, 371.

⁸² *Stromata* VI 106, 2, GCS 52, 485: οὗτος πρεσβύτερός ἐστι τῷ ὄντι τῆς ἐκκλησίας καὶ διάκονος ἀληθῆς τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως, ἂν ποιῇ καὶ διδασκῇ τὰ τοῦ κυρίου, οὐχ ὑπ’ ἀνθρώπων χειροτονούμενος οὐδ’, ὅτι πρεσβύτερος, δίκαιος νομιζόμενος ἀλλ’, ὅτι δίκαιος, ἐν πρεσβυτερίῳ καταλεγόμενος, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 175; por. Brontesi, dz. cyt., s. 453; Völker, dz. cyt., s. 523.

⁸³ Por. Hofmann, dz. cyt., s. 16: „Man wird schwerlich annehmen können, dass dieses beharrliche Schweigen über das bischöfliche Lehramt nur rein zufälliger Natur ist; vielmehr legt sich der Gedanke nahe, dass Clemens die Funktion der unversehrten Weitergabe der Überlieferung eher dem Gnostiker als dem kirchlichen Amtsträger zuerkannte”.

mensa nie było ukazanie antagonizmu między tymi osobami. Przeciwnie, wszystko, co Klemens na ten temat pisze, wskazuje na ukryty postulat, aby gnostyk był wybierany biskupem, prezbiterem, diakonem. Nie świadczy to jeszcze o tym, że zawsze tak czyniono; z drugiej strony nic nie wskazuje też na to, że tak nie czyniono.

O tym, że Klemens pragnął dla gnostyka funkcji biskupa, prezbitera, czy diakona, wskazują inne jego wypowiedzi na ten temat, gdzie znajdujemy coś na kształt pocieszenia dla tych gnostyków, którzy nie doczekali się urzędu w Kościele. Klemens wskazując na Kościół niebieski, który jest według niego podobny do Kościoła ziemskiego, pisze:

„A jeśli tu na ziemi (καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ γῆς) nie zostanie on [gnostyk] zaszczycony pierwszym miejscem (por. Mt 23,6; Mk 12,39; Łk 11,43; 20,46), to zasiądzie na jednym z dwudziestu czterech tronów i będzie sądził lud, jak mówi Jan w Apokalipsie (por. Ap 4, 4)⁸⁴. [...] „O nich [gnostykach] pisze Apostoł, że ci, uniesieni «na obłokach» (por. 1 Tes 4, 17), będą najpierw diakonami, z kolei zaliczeni zostaną do rady prezbiterów, [...] aż urosną do «ideału człowieka w pełni doskonałego» (por. Ef 4, 13)⁸⁵.”

Klemens wyróżnia dwie hierarchie – hierarchię doskonałości i hierarchię urzędu. Zakresy obu tych hierarchii mogły, ale nie musiały się pokrywać. Dlaczego Klemens stawiał w Kościele na hierarchię doskonałości? Dlatego, wydaje się, że jej zakres jest o wiele szerszy niż tej drugiej. Z grona gnostyków tylko niektórzy otrzymali urzędy w Kościele. Pozostała reszta stanowić miała w Kościele „zdrowy zaczyn”, „elitę laikatu” – żeby wyrazić się adekwatnie do terminologii Vaticanum Secundum. Przerzucenie ciężaru odpowiedzialności za Kościół wyłącznie na barki hierarchów znacznie by Kościół osłabiło. Jeśli Klemens mówi o odpowiedzialności gnostyków za Kościół, to domyślnie mówi o gnostykach biskupach, prezbiterach i diakonach oraz o gnostykach nie wchodzących w skład hierarchii. Zakres terminu „gnostycy” jest o wiele szerszy niż zakres określenia „hierarchia kościelna”.

Gnostycy, dzięki swej niewyczerpanej energii, jaką uzyskują dzięki ἀγάπῃ, pociągają swych braci z „niższych klas” ku górze, ku ἀγάπῃ doskonałej. Dzięki dojrzałej ἀγάπῃ osiągają heroizm cnót, budując swym przykładem innych. Jako gnostycy są *ipso facto* „świadkami” prawdy Chrystusowej, gotowi w każdej chwili świadectwo to pieczętować krwią. W tym zakresie gnostycy idą w ślady

⁸⁴ *Stromata* VI 106, 2, GCS 52, 485: καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ γῆς πρωτοκαθεδρία μὴ τιμηθῆ, ἐν τοῖς εἰκοσι καὶ τέσσαρα καθεδεῖται θρόνοις τὸν λαὸν κρίνων, ὡς φησιν ἐν τῇ ἀποκαλύψει Ἰωάννης, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 175; por. Brontesi, dz. cyt., s. 453; Völker, dz. cyt., s. 523.

⁸⁵ Tamże VI 107, 3, GCS 52, 485-486: «ἐν νεφέλαις» τούτους ἀρθέντας γράφει ὁ ἀπόστολος διακονήσιν μὲν τὰ πρῶτα, ἔπειτα ἐγκαταταγῆναι τῷ πρεσβυτερίῳ, [ἰ] ἀχρις ἂν αἴεις τέλειον ἀνδραῖ ἀξιῶσιν, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 176; por. Brontesi, dz. cyt., s. 273; Völker, dz. cyt., s. 505, 524.

Chrystusa i apostołów. Zdaniem Klemensa, istnieje pewien „ciąg od góry”, od Chrystusa Lekarza, Wychowawcy i Nauczyciela, który dla dobra swej szkoły (Kościoła) oddał swe życie, poprzez apostołów i gnostyków:

„Pierwszy więc Pan wypił kielich (por. Mt 20,22; 26,29) z powodu głupoty tych, którzy Go zdradzili, i dla oczyszczenia niewierzących. Z kolei apostołowie naśladowując Go poddali się torturom, jako prawdziwi gnostycy i ludzie doskonali, dla dobra Kościołów (ὕπερ τῶν ἐκκλησιῶν), które założyli i umocnili. Zatem tak samo i gnostycy, idąc w ślad apostołów, winni zachowywać stan bez grzechu i z miłości do Pana miłować bliźniego, aby, jeśli wezwie ich do tego sytuacja zewnętrzna, potrafili, bez przykrości, znosząc udręki w obronie Kościołów (ὕπερ ἐκκλησίας), kielich wypić⁸⁶.

„Świadectwo” gnostyka, wypełnionego miłością do Pana, ma szereg funkcji, o których już wcześniej była mowa. Do poprzednich dochodzi staranie o całą społeczność szkolną, przynależną do szkoły Logosu. Deklaracja ἀγάπη doskonałej, podpisana krwią męczeńską, ma również „umocnić członków Kościoła”⁸⁷. Gnostyk oddaje się na tortury po to, aby „doznali umocnienia członkowie Kościoła”⁸⁸. Najogólniej mówiąc grupa wychowanków trzeciego oddziału, czyli grupa gnostyków, doskonaląc się w gnozie i ἀγάπη, pociąga za sobą innych i w ten sposób uczestniczy aktywnie w miłości Chrystusa do Kościoła. Gnostycy niejako utożsamiają się z Logosem, kontynuują Jego działalność leczniczą, wychowawczą i nauczycielską.

Boski Logos – Jezus Chrystus, który działa w swym Kościele, przez swych przyjaciół prowadzi swój lud do świętości, która staje się bramą życia wiecznego. Stąd Klemens określa lud Boży jako „lud święty”⁸⁹, „lud zbawiony”⁹⁰, a Kościół nazywa syntetycznie jednym terminem – „zbawienie”:

„Jak wola Boża jest dziełem, które nazywamy światem, tak Jego pragnienie jest zbawieniem ludzi i nazywa się Kościołem⁹¹ [...]. Zbawienie więc, to pójście za Chrystusem”⁹².

⁸⁶ Tamże IV 75, 1-2, GCS 52, 281-282: μόνος τοίνυν ὁ κύριος διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλεύοντων αὐτῷ ἄνοιαν καὶ τὴν τῶν ἀπίστων ἀποκάθαρσιν ἔπειν τὸ ποτήριον· ὃν μιμούμενοι οἱ ἀπόστολοι ὡς ἂν τῷ ὄντι γνωστικοὶ καὶ τέλειοι ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν ἄς ἐπῆξαν ἔπαθον. οὕτων οὖν καὶ οἱ κατ' ἴχνος τὸ ἀποστολικὸν πορευόμενοι γνωστικοὶ ἀναμάρτητοὶ τε εἶναι ὀφείλουσι καὶ δι' ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν κύριον ἀγαπᾶν καὶ τὸν πλησίον, ἵν', εἰ καλοῖν περιστάσις, ὑπὲρ ἐκκλησίας ἀσκανδάλιστοι τὰς ὀλίφεις ὑπομένοντες τὸ ποτήριον πίωσιν, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 338; por. Brontesi, dz. cyt., s. 535; Völker, dz. cyt., s. 587, 594.

⁸⁷ Tamże IV 85, 1, GCS 52, 285, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 343; por. Brontesi, dz. cyt., s. 141, 172, 204, 501, 503, 594; Völker, dz. cyt., 561-562, 571-572.

⁸⁸ Tamże IV 73, 5, GCS 52, 281: κατ' ἐκκλησίαν, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 337; por. Brontesi, dz. cyt., s. 21, 23-25, 155, 534; Völker, dz. cyt., s. 571-572.

⁸⁹ Por. tamże VI 50, 1, GCS 52, 457.

⁹⁰ Por. tamże VI 42, 2, GCS 52, 452; zob. Brontesi, dz. cyt., s. 141, 168, 208-210, 27-276, 280, 288, 399, 526; Völker, dz. cyt., s. 86-87.

Pójście za Chrystusem to życie zgodne z Ewangelią. Takie życie, samo w sobie, posiada wartość kerygmatu czynu. We wszystkich swych wypowiedziach Klemens daje zdecydowany priorytet kerygmatowi czynu. Życie doskonałe według Ewangelii posiada najwyższą wartość apostołską i ewangelizacyjną. Do tej zasady Klemens wielokrotnie wraca akcentując, że jest ona „conditio sine qua non”⁹³. Klemens nie nazywa wprost tych wszystkich, którzy w sposób doskonały żyją według Ewangelii – keryksami. Jednak ci wszyscy pełnią funkcje keryksów, przyczyniając się do propagowania Ewangelii. Doskonałość i świętość jest celem wszystkich ochrzczonych, którzy w swym dążeniu do doskonałości na różny sposób „świadczą o prawdzie Ewangelii” stając się keryksami czynu. W tym aspekcie można mówić o powszechnej funkcji keryksa, która jest udziałem całego ludu Bożego. Należy zaznaczyć, że jest to funkcja wirtualna – wszyscy bowiem nie osiągają natychmiast stopnia doskonałej miłości (ἀγάπη), czyli świętości. Potencjalnie jednak są na drodze dążenia do doskonałej ἀγάπη. Ich świadectwo, bardziej lub mniej doskonałe, posiada walor kerygmatu.

Kerygmat słowa zastrzeżony jest dla „przyjaciół Boga”, świętych i doskonałych, którzy aktualnie „mogą być zaliczeni w poczet wybranych apostołów”⁹⁴. Ich posługa słowa może dokonywać się w dwojakiej formie: bądź przez kerygmat pisemny, bądź ustny. Klemens stawiając akcent na hierarchię doskonałości, a nie na hierarchię urzędu, miał na uwadze powszechność kerygmatu słowa. Każdy bowiem, niezależnie od funkcji hierarchicznej w Kościele, jeśli tylko dorósł do miary doskonałości przyjaciół Chrystusa, mógł realizować posługę słowa w formie przez siebie wybranej. Każdy winien posługiwać się „zgodnie ze swym uzdolnieniem naturalnym”⁹⁵. Mając na uwadze obydwa rodzaje kerygmatu, tj. kerygmat słowa i kerygmat czynu, można mówić o jego powszechnym wymiarze. „Jeden wykazuje się czynem, drugi – słowem, które toruje drogę szlachetnemu działaniu oraz prowadzi słuchaczy do dobrych czynów. Zbawiać może słowo, zbawiać może czyn”⁹⁶.

⁹¹ *Paedagogus* I 27, 2, GCS 12, 106: Ὡς γὰρ τὸ θέλημα αὐτοῦ ἔργον ἐστὶ καὶ τοῦτο κόσμος ὀνομάζεται, οὕτως καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ἀνθρώπων ἐστὶ σωτηρία καὶ τοῦτο ἐκκλησία κέκληται; por. Brontesi, dz. cyt., s. 13-14, 53, 140, 167, 200, 254, 257, 305-308, 365, 388, 397, 399, 490, 522; Völker, dz. cyt., s. 154, 228.

⁹² Tamże I 27, 1, GCS 12, 106: Σωτηρία τοίνυν τὸ ἔπεσθαι Χριστῷ; por. Brontesi, dz. cyt., s. 10, 13-14, 257, 424; Völker, dz. cyt., s. 588.

⁹³ Por. *Stromata* I 46, 4; IV 111, 1; 72, 1-2; VI 105, 1-106, 4; VII 72, 1; 84, 1.

⁹⁴ Tamże VI 106, 1, GCS 52, 485, tłum. Niemirska-Pliszczyńska II 175; por. Völker, dz. cyt., s. 498, 523.

⁹⁵ Tamże I 46, 3, GCS 52, 30: πρὸς δὲ ὁ ἐκάτερος πέφυκεν ἐνεργούντων, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 35; por. Plato, *Respublica* IV 423 D; Völker, dz. cyt., s. 5.

⁹⁶ *Stromata* I 46, 4, GCS 52, 30: ὁ δ' οὖν τὸ ἔργον δείκνυσιν, τοῦτο ἄτερος λαλεῖ οἷον ἐτοιμάζων τῇ εὐποίᾳ τὴν ὁδὸν καὶ ἐπὶ τὴν εὐεργεσίαν ἄγων τοὺς ἀκούοντας. ἔστι γὰρ καὶ σωτήριος λόγος ὡς καὶ ἔργον σωτήριον, tłum. Niemirska-Pliszczyńska I 30; por. Brontesi, dz. cyt., s. 4, 216, 223, 225, 230, 550.

UNIVERSALITY OF THE ROLE OF KERYKS
IN THE ANCIENT CHURCH.
THE ATTITUDE OF CLEMENS OF ALEXANDRIA

(Summary)

The term τὸ κήρυγμα in Clemens of Alexandria's writings means both an action performed in time and the contents, substance, subject of the Good News the contents of the Gospel. The conveyor of the *kerygmat* is a word, which can be said or written. On the basis of this assumption Clemens talks about two kinds of *kerygmat* – oral and written. In the times of persecution the written transmission accomplished the principle of *kerygmat* universality in a fuller way, as it reached all environments, also the circles that were unfavourable or hostile towards Christianity. God's Word- the Secular (*Eternal*) Wisdom – is the only source and giver of the *kerygmat*. By the will of Jesus Christ, the Apostles became the continuators of His mission, preaching the Gospel to the whole of creation, also to those who remained in Limbo. The continuators of the apostolic mission are the friends of Christ – Gnostics, who evangelize both through their exemplary life and through the word. Clemens does not limit evangelization to the group or persons included in the Church hierarchy, i.e. bishops, priests and deacons. However, he postulates that the representatives of the hierarchy should be chosen from among the circle of Gnostics. In this way he extends the circle of *keryks* distinguishing themselves by the perfection of their lives, as well as representatives of the laity. All the christened were summoned to sanctity. Therefore, theoretically, any Christian could become a *keryks* of the Good News, if only they could accomplish in their lives the ideal of a man mature in love. Thus, in theory, the function of a *keryks* became fully universal. However, life practice did not always confirm this assumption.